

Методологічні семінари Інституту соціології НАН України у 2018 році

Методологічні семінари Інституту соціології є вже усталеним і плідним форматом його науково-дослідницької діяльності. У 2018 році ця активність продовжувалася, й відбулося п'ять методологічних семінарів за участі закордонних колег і вітчизняних соціологів, а саме:

1. “Дисфункціональна неформальність і проблема лідерства у посттранзитних режимах” (16 лютого 2018 року); доповідач — Ніколас Гайоз, професор Університету Фрібурга (Швейцарія).
2. “Як вирватись із пастки конфлікту: дослідження наслідків війни на Донбасі та підтримка врегулювання конфліктів в Україні” (27 березня 2018 року); доповідач — Михайло Алексєєв, професор Університету Сан-Дієго (США).
3. “Розроблення і валідизація соціологічних тестів: методологія і практичні застосування” (27 квітня 2018 року); доповідач — старший науковий співробітник відділу методології та методів соціології ІС НАНУ, кандидат соціологічних наук Сергій Дембіцький.
4. “Функціонування релігії як соціального інституту в українському суспільстві” (5 червня 2018 року); доповідач — старший науковий співробітник відділу соціальної психології ІС НАНУ, кандидат соціологічних наук Максим Парашевін.
5. “Соціальний потенціал людей старшого віку” (19 червня 2018 року); доповідач — кандидат соціологічних наук Мирослава Кухта.

Коротко окреслимо інформативно-тематичний зміст кожної із цих подій.

У своїй доповіді на однойменному семінарі “*Дисфункціональна неформальність і проблема лідерства у посттранзитних режимах*” професор Гайоз презентував проблематику неформальності в контексті різних політичних режимів, зокрема схарактеризував її особливості для “перехідних” країн неконсолідованих демократій. Варто зазначити, що професор Гайоз є одним із провідних сучасних соціальних дослідників, які активно вивчають проблематику неформальності та неформальних практик у контексті політичних, економічних та соціальних змін, що відбуваються у Східній Європі. І основні питання, які у своїй доповіді порушив доповідач, також стосувалися цієї теми. Вони були такими. Чи є відмінними (і якщо так, то якою мірою) неформальні практики та структури політичного процесу “перехідних” країн від проявів нефор-

мальної політики у західних демократіях? Чи є такі практики у поставторитарних політичних режимах лише “транзитивними” явищами чи йдеться про більш сталі структурні феномени? Розглядаючи різні приклади неформальних практик у порівняльному політичному процесі, професор Ґайоз доходить висновку про певні сутнісні ознаки неформальностей, які варто розрізняти в типології функціональності й дисфункціональності. Такі явища політичного процесу “перехідних” країн, до числа яких належить і Україна, як корупція, патерналізм та клієнтелізм, є типовими прикладами дисфункціональної неформальності, притаманної багатьом поставторитарним політичним режимам, і великою мірою становлять ефекти та прояви сталих структурних особливостей таких суспільств.

Методологічний семінар **“Як вирватись із пастки конфлікту: дослідження наслідків війни на Донбасі та підтримка врегулювання конфліктів в Україні”**, доповідачем на якому виступив професор Михайло Алексеєв, продовжив серію семінарів і “круглих столів” Інституту соціології, присвячених темі війни на Донбасі та її суспільних наслідків. Професор Алексеєв презентував деякі результати спільного з колективом нашого Інституту соціологічного дослідження військового конфлікту на Донбасі, зокрема стосовно громадської думки щодо шляхів його врегулювання. Дослідження 2016–2017 років виявило, що такі чинники, як економічні оцінки, соціальна поляризація та рівень підтримки демократії, а також досвід особистого залучення або спостереження військових дій, не належать до найбільш статистично значимих предикторів, котрі впливають на вибір респондентами тих чи інших шляхів розв’язання конфлікту. Натомість першочерговими чинниками бачення конфлікту є ставлення до війни через прилучення до історій та почуттів особисто знайомих людей, сприйняття зовнішньої загрози існуванню нації та бачення символічних причин військового конфлікту. Результати дослідження також показують, як війна породжує невизначеність у суспільстві щодо шляхів і способів припинення конфлікту. Більшість респондентів не визначилися з цих питань. Професор Алексеєв пропонує для характеристики цієї вельми поширеної суспільної невизначеності звернутися до так званої гео-емоційної складової. Як показує дослідження, суспільні настрої стосовно способів розв’язання військового конфлікту являють собою сполучення геополітичних орієнтацій респондентів з їхніми емоціями, породженими як міжособистісними взаєминами, так і певним політичним символізмом.

У фокусі методологічного семінару **“Розроблення та валідація соціологічних тестів: методологія та практичні застосування”** перебував виступ старшого наукового співробітника відділу методології та методів соціології Інституту Сергія Дембіцького. Його доповідь розпочалася з критичного розгляду класичної теорії тестів, що описує вимірювання латентних змінних та якнайкраще слугує потребам психологічного вимірювання. Доповідач наголосив, що соціологічні вимірювання мають справу не тільки з латентними змінними, а й із психологічними станами та соціальними феноменами. Застосування відповідного соціологічного інструментарію, до якого належать шкали, індекси та класифікатори як форми реалізації соціологічних тестів, передбачає опору на припущення прагматичного підходу до соціологічного вимірювання. Розроблення соціологічних тестів вимагає як теоретичної, так і емпіричної валідазації. У межах теоретичної валідазації дослідник визначає очевидну, змістову та ком-

позиційну валідність. На стадії емпіричної валідизації – перевіряє конструктну, критеріальну, завбачувальну, а також порівняльну валідність. Зрештою С.Дембіцький приділив увагу особисто розробленим соціологічним тестам: SCL-9-NR, Типи політичної культури – II, RF-geopol та EU-geopol. Обговорення виступу розгорнулося переважно навколо термінології припущень прагматичного підходу до соціологічного вимірювання, а також найменування об'єктів соціологічного вимірювання.

Методологічний семінар **“Функціонування релігії як соціального інституту в українському суспільстві”** із презентацією старшого наукового співробітника відділу соціальної психології Інституту Максима Паращевіна був присвячений комплексному соціологічному аналізу релігійно-церковної проблематики в Україні. Зокрема, доповідач сфокусував увагу на проблемах та особливостях функціонування релігії та траєкторіях інституціональних змін у церковно-релігійній сфері країни від часу здобуття незалежності. У виступі було окреслено основні соціальні функції релігії, а саме: регулятивну, ціннісно-нормативну, світоглядну, сенсотворчу, компенсаторну, легітимаційну, інтегративну, ідентифікаційну та комунікативну функції, а також позначено ті зміни, що відбуваються у виконанні цих функцій релігією в сучасних суспільствах і в Україні зокрема. Доповідач проаналізував результати репрезентативних моніторингових опитувань Інституту соціології НАНУ та інших соціологічних інституцій щодо питань функціонування релігії та релігійних практик в Україні. В подальшому обговоренні цієї проблематики було порушено актуальні питання публічних функцій та суспільної ролі церкви в контексті драматичних суспільно-політичних трансформацій в Україні.

Кандидат соціологічних наук Мирослава Кухта на методологічному семінарі ІС НАНУ виступила із доповіддю **“Соціальний потенціал людей старшого віку”**. Було зазначено, що стрімке старіння населення є не лише гострою вітчизняною соціальною проблемою, а й сучасною світовою тенденцією. У цьому сенсі країни Заходу уже переорієнтувалися на підвищення віку виходу на пенсію, обґрунтовуючи необхідність залучення людей так званого третього віку до активного та продуктивного життя. Особливістю української ситуації, як зазначила М.Кухта, є те, що частка старших людей у нас збільшується головню не за рахунок зростання тривалості життя, як це відбувається у розвинених країнах, а через високу смертність у фертильному віці та низьку народжуваність. Проте потреба у використанні ресурсів людей старшого віку у нас не менш актуальна, ба й більш гостра. Але, як підкреслила доповідачка, проблеми використання ресурсів людей старшого віку у нашому просторі пов'язані не лише з обмеженістю соціальних, інституціональних та культурних можливостей для ефективної реалізації потенціалу (і не лише соціально-економічного) цієї вікової когорти населення, а й із необхідністю подолання психологічних обмежень та доволі стійких негативних соціальних стереотипів щодо людей цієї вікової групи (так званого ейджизму), упередженого ставлення до них як суто до татійної соціальної категорії. Водночас аналіз вторинних даних і даних авторського дослідження М.Кухти показує, що початок старіння наразі припадає на віковий період 65–70 років, тоді як 60-річні за низькою показників не відрізняються від середнього передпенсійного віку 55 років. Отже, як наголосила дослідниця, реалізація потенціалу цієї вікової групи українського населення передбачає насамперед переосмислення панівного патронально-зверхнього су-

спільного ставлення до старших людей, а також актуалізацію моделей їхньої соціальної самореалізації на засадах переосмислення концепції життєтворчості. Зокрема, доповідачка пропонує шлях реалізації соціального потенціалу людей старшого віку через зміщення фокусу уваги із зовнішніх характеристик групи (освіта, кваліфікація, стан здоров'я) до мотиваційно-креативних у контексті конструювання життєвих перспектив і стратегій.

Огляд підготував ВІКТОР СТЕПАНЕНКО

Матеріал надійшов 06.11.2018